

военных учреждений. – СПб., 1838. – 408 с. 6. Лекции по русской истории профессора С.О. Платонова / Издал И. Блинов. – СПб., 1907. – 654 с. 7. Высочайше утвержденное предположение об устройстве округов военного поселения Киевской и Подольской губерний // ПСЗ РИ. II. – СПб., 1841. – Т. XV. – Отделение первое. – 1840. – № 13244. – С. 119–129. 8. Марахов Г.И. Социально-политическая борьба на Украине в 20–40 е годы XIX века. / Г.И. Марахов. – К.: Вища школа, 1979. – 150 с. 9. Крижановська О.О. Соціальні настрої та уявлення селян Правобережної України у 20–50-х рр. XIX ст. / О. О. Крижановська // Український історичний журнал. – 2007. – № 2. – С. 130–142.

Богдан Луговой

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ – ОСНОВА ПОСЕЛЯНСКОГО ХАЗЯЙСТВА (НА ПРИМЕРЕ КИЄВО-ПОДОЛЬСКОГО ВОЕННОГО ПОСЕЛЕНИЯ)

В статье проанализировано становление и развитие сельского хозяйства в Киево-Подольском военном поселении, отображено особенности этой сферы на изучаемой территории.

Ключевые слова: поселянин, военно-поселенская система, поселенское хозяйство, земледелие.

Bogdan Lugovyi

AGRICULTURE ACTIVITIES AS THE BASIS OF HOUSEHOLD IN SETTLEMENTS (BASED ON KYIV-PODILSKY MILITARY SETTLEMENT)

The article analyses the formation and the development of agriculture in Kyiv-Podolsk military settlement, Represents the peculiarities of this field on the territory under study.

Key words: settler (posielianin), military settlements system, household in settlement, agriculture.

УДК 947.785 “19/20”

Марія Панюс

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ В ГАЛИЧИНІ У ЧАС БУДІВНИЦТВА ЗАЛІЗНИЦІ АВСТРО-УГОРСЬКОЮ МОНАРХІЄЮ

У статті розкриваються домінуючі аспекти впливу будівництва та експлуатації залізничних колій Австро-Угорською монархією на суспільно-політичну ситуацію в Галичині у другій половині XIX ст., адже у той період її промисловість була слабо розвинутою, порівняно з усіма іншими провінціями імперії.

Ключові слова: залізниця, Австро-Угорська монархія, Галичина, суспільно-політична ситуація, будівництво.

У другій половині XIX ст. промисловість у Галичині була слабо розвинена порівняно з усіма іншими провінціями Австро-Угорської монархії. Основні галузі – винокурна, пивоварна. Млини і тартаки (пилорами, деревообробні пило ріжучу машини) приводили в рух – здебільшого парові двигуни. Інші невеликі підприємства виробляли сірники, папір, переганяли нафту. Кустарні промисли не розвивалися через дешевизну фабричних виробів. Мережа залізниць – доволі густа у Західній Галичині відносно Східної [1, с. 29–37].

Грунтовне дослідження роботи залізничного транспорту дозволяє виявити основоположні закономірності внутрішніх процесів розвитку будь-якої держави, вичерпно охарактеризувати її соціально-економічний, військовий, а багато в чому політичний і соціально-культурний аспекти. Це цілком можна віднести і до історії залізничного транспорту на теренах України, оскільки залізничні комунікації відігравали вирішальну роль при здійсненні масових перевезень людей і вантажів, органічно поєднуючи інтереси людей і економіки. І нині залізничний транспорт залишається стратегічною складовою забезпечення потреб народногосподарського комплексу України.

У той час в урядових колах Австро-Угорської монархії переважала думка, що Галицька залізниця, яка буде побудована з Освенціма через Краків до Львова, Чернівців, Бродів та Підволочиська і далі – до кордонів Російської імперії, повністю відповідатиме потребам краю і стратегічним цілям імперій. В проектних документах передбачалося і те, що вона в майбутньому стане головною артерією для експортування зерна, худоби та інших товарів з Росії і Румунії в західні країни. А промислові вироби із західних провінцій будуть тим же шляхом доставлятися в Галичину та Буковину. Дешево і зручно, адже Галичину уряд Австро-Угорщини взагалі вважав

нічим іншим, як східною аграрною провінцією своєї держави. Тому робив усе, щоб не допустити тут фабричної промисловості [2, с. 1–84].

Після прокладання нових залізниць лісорозробки починають працювати на Австро-Угорщину. У багатьох місцевостях Закарпаття, Галичини та Буковини виникають тартаки для виготовлення порогів, шпал та інших виробів з дерева. Найбільшим постачальником лісу були Карпати. Цей ліс славився високою якістю дерева: бук, ялина (смерека), ялиця й інші цінні породи набували щораз більшого попиту не тільки в Галичині, а й за її межами.

Галицькі поміщики зосереджували в своїх руках майже усі величезні лісові масиви краю, площа яких сягала 4 млн моргів. Бездумне винищування лісів було пов'язано передусім з існуванням численних ґуралень, броварень, гут. За приблизними підрахунками, у 40-х роках XIX ст. лише гутами щорічно в середньому перероблено понад 1 млн м² деревного вугілля, яке випалювалося тільки з дерев твердих порід. Оцінюючи лісові масиви Східної Галичини, у 1840 р. львівський тижневик звернув увагу на небачене винищення лісів. "Так, за 20 років із лісів, що займали площу 4 мільйони 254 тисячі моргів, вирізано більше половини. Це стосується передусім Галицького Поділля. Тільки в горах ще збереглися добрі ліси" і туди добиралися хитрі ділки [3].

У Західній Європі попит на деревину швидко зростав і прокладення залізничних шляхів до передгірських районів Карпат зробило доступною деревину для вивозу. Австрійські та німецькі капіталісти скуповували або орендували лісові масиви в поміщиків, а ті не розуміли вартості лісу на міжнародному ринку і віддавали його за безцінь. Відомо, що карпатський ліс вирубувався похижацьки. Наприкінці XIX ст. щорічні вирубки в Карпатах перевищували 6 млн м², майже дві третіх становила ділова деревина, переважна більшість якої вивозилась за межі краю [4, с. 269].

Однією з найбільш відомих фірм лісообробної промисловості Підкарпаття була фірма "Брати Грендель", яка володіла трьома досить великими лісопильними заводами в Стрийському повіті. На ній було зайнято дві тисячі робітників. Крім цієї фірми, ще було віденське акціонерне товариство "Гецік" з філіалом у Будапешті. Мало свої підприємства в багатьох містах Підкарпаття. З його акціонерного капіталу у десять мільйонів корон (1906 р.) майже половина йшла на розробку лісових багатств Карпат. Галичина, Закарпаття та Буковина стали чи не основними постачальниками деревини на європейські ринки. За деякими підрахунками, вивіз деревини і дощок з Карпат становив більш як 100 тисяч вагонів щороку. Третину вивозили в західну частину Австро-Угорщини, третину – в Німеччину, а третину – в інші країни [5].

У досліджуваний період саме у Східній Галичині, незважаючи на складне матеріальне становище, стала осередком культурного і політичного руху. Завдяки їх матеріальній і моральній підтримці, в Галичині засновано українські газети, видавництва, друкують українські шкільні підручники, твори українських письменників. У 1873 р. утворено Літературне (пізніше, Наукове Товариство ім.Т.Шевченка у Львові (НТШ) з 1892 р.). З цього приводу М. Грушевський писав: "Весь сей приток духовних сил, а почасти і матеріальних засобів з російської України дуже зміцнив українське життя Галичини і багато йому причинив розвитку. З другого боку для України російської Галичина свого часу стає справді вікном у світ, що не давало їй заснути в темряві тодішніх заборон. На галицькій ґрунті, на галицьких відносинах, в галицьких виданнях ставилися, випробовувалися й вирішувалися різні соціальні, політичні, національні питання. Через те галицькі відносини викликали незвичайне заінтересуване серед свідоміших російських українців" [6, с. 509; 7].

З плином часу національно-визвольний рух в Галичині набував всеукраїнського значення. Відбулася нова розстановка суспільно-політичних сил, які сформувалися у Галичині в кінці XIX ст. і спричинилися до створення нової структури українського політичного руху. В цей час виникає партійна система, для якої була характерна наявність впливових українських партій. Три основні крайові політичні сили в особі націонал-демократів, радикалів і соціал-демократів, які виступили за політичну самостійність України, збереглися до Першої світової війни.

І. Франко про цей час слушно зауважував: "Молода Україна" – це той перехідний час кінця XIX – початку XX ст., коли українська інтелігенція та молодь відходять від культурництва і політично нейтрального українофільства й починають дошукуватися політичного розв'язання українського питання. Їх діяльність в умовах царської Росії була вкрай небезпечною. Та це не лякало палких молодих людей, які прагнули зняти довговічне ярмо зі свого народу, щоб зробити його вільним "у народів вольним колі" [8, с. 95–121].

Таким чином, українці в Галичині, скориставшись правами, які забезпечувала йому конституційна монархія Габсбургів, могли відносно вільно розвивати своє політичне, економічне та культурне життя. Як результат цього, і після запровадження конституційного ладу в Австро-Угорській імперії, а саме у 1867 р. К. Сушкевич, А. Вахнянин написали статут товариства "Просвіта". Метою товариства, заснованого 1868 р., були пізнання й просвіта народу. Ось як коментував створення "Просвіти" провідний діяч галицьких українців, правник К.Левицький: "Оце був новий, а

так простий і ясний клич українофілів галицьких, званих народовцями, бо вони стали на бік народу, піднімали здорову думку, черпали силу з мас сільського і міського ладу. До оновлення живого духу нації треба було культурно і національне освідомити маси народу, щоб з долини класти нові основи" [9, с.109–110].

Сьогодні, з погляду часу, уважно проаналізувавши процеси, які відбувалися в Галичині на межі XIX–XX ст., мусимо відзначити копітку працю українських учителів, лікарів, урядників, адвокатів і священиків, які з відданістю працювали на народній ниві, закладаючи філії та читальні "Просвіти" у різних селах і містах Галичини. Відомий американський історик українського походження Т. Гунчак дуже високо оцінював діяльність "Просвіти". Він пише: "Можна без перебільшення сказати, що товариство "Просвіта", яке поширилося на всіх західно-українських землях, стало наріжним каменем процесу відродження галицьких українців. Праця товариства не була легкою, оскільки, крім загальної неграмотності, Галичина відзначалася ще й економічними злиднями. Це був закуток Європи з великою густотою населення, без індустрії і з великою кількістю орної землі. Як і в інших суспільствах такого рівня, природній приріст населення був великий, а роботи було мало. Економічно і соціально український селянин перебував майже у безвихідній ситуації. Саме ця безвихідь часто вела його до шинку, де він пропивав останній зароблений гріш, а то й клав у заставу своє майно. Звідси одним із завдань "Просвіти" було створити таку атмосферу, в якій нездолений галицький селянин шукав би відряди не в чарці, а в громадській праці" [10, с. 8–9].

Хоча становище українських земель під Австрією стало дещо кращим, ніж в колишній Речі Посполитій, однак і австрійський уряд розглядав Галичину як предмет визиску. Чиновники, які представляли австрійську владу, прагнули до швидкої наживи. На додаток – експлуатація українського народу польською шляхтою, панівне становище якої на українських землях Австрія зберегла не дивлячись на те, що закони в Австрії видавав цісар, а не шляхта. Цісар призначав і змінював виконавчий уряд, суддів, губернаторів. Національну політику в Галичині австрійський уряд проводив за принципом "поділяй і володарюй". Так гноблену шляхтою націю "хлопів і попів", як зневажливо називала місцева польська знать українське населення, Австрія намагалася використати проти польських сепаратистських рухів. Разом з цим офіційний Відень дуже боявся тяги галичан до єдності з українцями зі Сходу, бо вбачав в ній загрозу для свого панування. "Прагнучи ізолювати галицьких українців від Наддніпрянщини, заодно спрямувати їх проти польського національного руху, австрійський уряд намагався зробити з українського населення в Галичині якусь регіональну суціль – віддану Австрії націю" [11–12].

В результаті такої політики утворилося так зване "рутенство", що було виплекане на галицькому ґрунті у першій половині XIX ст. Прихильниками цього утворення, зазвичай, були представники світської і духовної інтелігенції, які твердили, що галичани не мають нічого спільного з Україною, вони ніби-то є окремим народом і повинні називатись рутенцями ("рутен" – синонім з німецького до "русин"). Ця частина консервативно настроєної інтелігенції була відірвана від народу, дбала лише про свої вузькі інтереси, з погордою ставилася до селянства, називала його "черню", "хлопством", а весь український народ – "поспольством". Вона з презирством ставилася до української мови і народних звичаїв, прагнула бути схожою на польських панів. За словами українського громадського діяча і дослідника національно-політичного руху Юліана Охрімовича, характерними рисами рутенства були: "галицько-австрійський патріотизм, що обмежувався 4-мільйонною рутенською нацією, вірнопідданість та надмірна лояльність центральному віденському урядові, повна політична безхарактерність, громадський консерватизм, клерикалізм, аристократизм, що погорджував усім, що не йшло "згори", зневажливе ставлення до селянина з його мовою, вороже ставлення до всього нового, самостійного, вільнолюбного та вільнодумного, безупинна зміна поглядів під подувом вітру" [13, с.29; 20]. Фактично, рутенство стало синонімом реакційної австро-фільської ідеології. Це був своєрідний світогляд, який фатально впливав на розвиток суспільного руху галицьких українців. Рутенці вважали за свою політичну азбуку здобувати собі ласку уряду покорою, проханням. Такий світогляд на початку XIX ст. був притаманний значній частині ополяченої, онімеченої української духовної та світської інтелігенції. Заради міцності рутенства, австрійський уряд йшов на деякі поступки українцям і задовільняв їхні певні вимоги: деяким українцям надавалися урядові посади, відкривалися школи і класи з українською мовою навчання.

Єдиним представником освіченої верстви українського народу в цей час було духовенство, яке утворилося в результаті навчання в духовній семінарії і богословському факультеті Львівського університету значної кількості студентів, вихідців із села і малозабезпечених родин (семінарія давала стипендію і утримання). Діти шляхти і міської верхівки польської і єврейської національності водночас навчалися на юридичному і медичному факультетах. Як зазначав О. Барвінський і

стверджував Ю. Фіцалович: "Кадри духовенства відіграли важливу роль у національному відродженні галицьких українців" [15; 16, с. 93–95; 17].

Поряд з рутенством, польська панівна верхівка, а за нею і польський загал, завзято поборювали будь-які прояви національно-культурного руху. Вони заявляли, що "Русів" немає, а малороси з поляками творять одну польську націю, керівники польського політичного проводу переконували в цьому уряд і місцеву адміністрацію. Польські діячі твердили, що українське походження є в той же час і польським, що українська мова є не що інше, як один з діалектів польської мови. Деякі польські політичні діячі доводили, що Галичина є територією змішаного населення, а тому належить до Польщі: "Русь, – частина Польщі, її сестра- близничка, яка через п'ятсот літ до Польщі приросла", – писали в 30-х рр. XIX ст. представники польської шляхти у зверненні "Руському народу" [18, с.143].

Гніт польської шляхти та місцевої адміністрації загострював польсько-українські стосунки, штовхав українське населення на боротьбу за своє самовизначення. Провідниками національного українського відродження стали молоді представники української інтелігенції, випускники Львівської і Перемишльської семінарії та богословського факультету Львівського університету (вчені, публіцисти, літератори, викладачі гімназій). Вони сприймали найпередовіші ідеї свого часу, виступали за самобутність і окремішність українського народу, доклали багато зусиль до розвитку рідної мови, науки, освіти.

Однак національне відродження у Галичині зустріло рішучу протидію, як з боку польських громадських і політичних чинників, так і з боку полонізованої шляхти і частини духовенства. "Будучи ревними захисниками австрійського абсолютизму, переконаними рутенцями, вони відчували себе більше поляками ніж українцями, цуралися свого походження, мови народу. Прихильники рутенства, щоб не уподібнитися до "черні", писали латинською, польською, німецькою мовами або ж інколи користувалися "язичієм" (суміш російської, польської, української і церковно-слов'янської мов), – яке було чуже і незрозуміле народу" [19, с. 18–19]. Ось чому в такій ситуації був дуже важливим виступ передової частини греко-католицького духовенства на захист всього українського. Їхній почин згодом підхопила знаменита "Руська трійця": Маркіян Шишкевич (1811–1843 рр.), Яків Головацький (1814–1888 рр.), Іван Вагилевич (1811–1866 рр.). Це були студенти Львівського університету, вихованці духовної семінарії, всі троє – сини сільських священиків. Діяльність "Руської трійці" – яскрава сторінка в історії національно-культурного і суспільного руху галицьких українців. Їй були притаманні загальні риси західноєвропейського просвітництва. Їхні ідеї підхопили і розвинули прогресивні галицькі діячі другої половини XIX ст.

Користуючись конституційними правами, у 70-х рр. XIX ст. галицькі народовці розгорнули енергійну діяльність серед українського селянства. Метою цієї діяльності було не тільки національно свідомити галицьких українців, які називали себе русинами, а й сказати селянинові, що він має політичні права, забезпечені законом. У 70-х рр. XIX ст. значно зросла співпраця між українцями Австро-Угорщини і царської Росії. Участь останніх, особливо у 80–90-х рр. XIX ст. у діяльності численних галицьких видавництв, мала значний вплив на "оживлення українського слова". В. Дорошенко з цього приводу писав: "В усіх тодішніх часописах – "Зорі", "Народі", "Житті і слові", частково в "Буковині"... було повно всякого роду праць з російської України. Особливо багато українців з Наддніпрянщини друкуються в заснованій на початку 80-х рр. XIX ст. "Зорі", котра перетворилася на всеукраїнський орган. Усі кращі твори українських письменників, які аж до революції 1905 р., не могли побачити світ на російській Україні, друкувалися в Галичині" [20, с. 23–24].

Загалом у другій половині XIX – початку XX ст. за умов перебування українського народу в складі тієї чи іншої імперії, боротьба демократичних сил проти соціально-економічного гноблення, що, зазвичай, походила з соціалістичних ідеологій, автоматично перетворювалася на національно-визвольну боротьбу.

Перебуваючи у складі абсолютисько-бюрократичних імперій, народи розпочали боротьбу з системою гноблення у суспільно-економічній, політичній та національно-культурній сферах. Першою її фазою майже повсюдно був романтичний національно-просвітницький рух, якому спочатку у слов'янських народів відповідало слов'янофільство як загальна ідеологічна течія. Цей процес, що започаткувався в Чехії на межі XVIII–XIX ст., мав відгомін у Польщі та серед інших слов'янських народів Центральної Європи. В Україні слов'янофільською орієнтацією відзначалася перш за все діяльність Кирило-Мефодієвського братства.

М. Драгоманов відзначав, що центром українського національно-політичного руху повинна бути Галичина і тому наддніпрянці мусять допомогти галичанам позбутися провінціалізму, консерватизму і москвофільства. Його ідеї мали великий вплив на І. Франка, М. Павлика, О. Терлецького, А. Коса, О. Колессу, Ю. Бачинського. Особливо переймалися поглядами М. Драгоманова І. Франко і М. Павлик. В журналах "Дзвін", "Громадський друг", "Молот"

проповідували ідею політичної свідомості селянських мас як передумови національного і соціального відродження. Не менш важливу роль у цій справі відіграла газета "Діло", яка виходила у Львові з 1888 р. і була на стороні українських національних інтересів до 1939 р.

У 80-х рр. XIX ст. відбувається політизація галицьких українців, внаслідок чого вони ставлять виразні вимоги задоволення їхніх політичних, соціальних, економічних та культурних потреб. О. Огоновський виголосив першу політичну програму галицьких українців і зокрема сказав: "Ми русаки галицькі, первобитні жителі сеї землі, є частиною великого двадцятиміліонного народу (малоруського), самостійного посеред громади народів слов'янських, окремого як від народу польського, так і від роду російського" [21, с.141]. Усвідомивши свою національну ідентичність, галичани-русини, на відміну від москвофілів, заявляють про свою єдність з українцями Росії. Спостерігаючи ці процеси в Галичині, ми бачимо, як етнічна маса перетворюється у національно свідому цілісність.

Однак, ще раніше, 6 травня 1890 р., у Львові І.Франко, М.Павлик, Є.Левицький, Р.Яросевич, С.Данилович заснували "Русько-українську радикальну партію" – першу українську політичну організацію. Її метою було пробудження мас, перетворивши їх на політичну силу. Згодом партія досягнула своєї мети – українське селянство Галичини масово включалося в організований визвольний рух. Програмні засади цієї партії імпонували масам: боротьба за права особи, громади і народу, вимоги економічних і шкільних реформ, вимога такого автономізму, який поєднував би силу монархії з якнайкращим культурним і національним розвитком провінції і народностей [22]. УРП видавала газети "Народ" і "Хлібороб", провела своїх кандидатів до Галицького сейму та парламенту у Відні. Член цієї партії Ю. Бачинський видав знамениту книжку під назвою "Україна уярмлена" (1895) [23]. У ній на підставі аналізу економічного розвитку автор виявив протиріччя, що заважали вільному розвитку українського народу. Він робить висновок, що політична самостійність України – необхідна передумова її економічної та культурної розбудови і взагалі передумовою самої можливості її існування. Щодо Галичини, Ю. Бачинський вважав, що існуючий економічний розвиток краю веде до ворожнечі між українцями і поляками. В цей час особливо бажали українці поділу Галичини на дві частини – українську і польську [24, с. 159–170].

Одна з найвпливовіших громадсько-політичних об'єднань Галичини – Народна рада, у грудні 1892 р. прийняла широкую програму своєї діяльності. В ній з'явилася державно-правова позиція українців у Галичині і ставилася вимога рівноправності галицьких українців з іншими народами Австро-Угорської імперії. Програма також визнавала єдність усього українського народу, незалежно від кордонів. У програмі говорилося про галицьких українців як про частину "русько-українського народу, який, утворивши державну самостійність, боровся віками за свої права державно-політичні і ніколи не зрікався і не зрікається прав самостійного народу, без огляду на час і способів здійснення своїх прав національних". Шлях до здійснення цього ідеалу: "довести наш руський народ до самосвідомості політичної, щоби цілий народ руський був у силі берегти і добувати повні свободи", відмічав К.Левицький [25, с. 258–261]. В цілому програма народовців була поміркованою, оскільки якихось значних постулатів не проголошувала.

Політично відмінною була Українська соціал-демократична партія (на чолі з М. Ганкевичем), яка стала на виразно соціальні позиції (заснована у 1899 р.) як ліве крило УРП. Соціал-демократи наголошували, що боротьба в ім'я ідеалів соціалізму – це також боротьба за національне визволення: "...треба, щоби кожний народ був паном у своїй хаті" [26–27]. Своєю метою проголосила створення "вільної Української держави – Української республіки". Народна Рада наприкінці XIX ст. вирішила здійснити консолідаційні заходи. Була поширена організаційна програма, яка мала на меті об'єднати до співпраці радикалів, розчарованих угодовців і тих, які почали критично дивитися на свою участь у русофільській партії. 20.12. 1899 р. у Львові відбулася нарада за участю 150 представників з усієї Галичини. Серед них були М. Грушевський, І. Франко, Ю. Романчук, Є. Левицький, В. Охрімівич та багато інших видатних українців. На нараді була створена нова формація "Національно-демократичне сторонництво", політична програма якої – цілком самостійницька й соборницька. В цій програмі вказувалося: "Ми, галицькі русини заявляємо, що остаточною метою наших народних змагань є дійти до того, щоб українсько-руський народ здобув собі культурну, економічну і політичну самостійність та з'єднався з часом в однопільний національний організм, у яким би загал народу на свою загальну користь орудував всіма своїми справами: культурними, економічними і політичними" [28, с.23]. А ще ця програма вимагала створення з українських частин Галичини та Буковини однієї національної провінції з окремою адміністрацією та окремим національним парламентом (соймом).

У 1900 р. у Львові на публічному вічі українського студентства прийнято резолюцію, у якій зазначалося, що його ідеалом було створення самостійної Української держави. Ця резолюція була підтримана газетою "Діло" та І.Франком на сторінках "Літературно-наукового вісника". В цей же час

М. Міхновський на таємних зборах української молоді в Харкові і Полтаві також виголосив, як мету, створення власної незалежної держави. На межі XIX–XX ст. гасло утворення незалежної Української держави поширилося по всій Україні, від Західного Бугу до Сіверського Дінця. В Галичині його підтримували представники як радикальних, так і ліберально-демократичних українських кіл.

Створення цих партій – це "результат великої звитяжної праці українських діячів, які організували філії "Просвіти", читальні, цілу мережу громадсько-політичних організацій, виходили в світ часописи, наукові і літературні твори, які будили громадську і національну свідомість. Уся ця праця давала конкретні наслідки, оскільки зорганізована і самовіддана громада могла успішніше вибирати своїх депутатів до австрійського парламенту, а також на місцеві виборні посади. Таким чином, "політичні партії Галичини впливали не тільки на зростання національної свідомості населення, а й на владні структури, які мали безпосереднє відношення до щоденного життя людей" [29, с. 24–25].

Суспільно-політична ситуація в Галичині значно ускладнювалася тим, що в ній постійно точилася жорстока боротьба між українською, переважно селянською більшістю та польською, впливовою і заможною, землевласницькою меншістю. Крім того, в самому русинсько-галицькому національному русі не було єдності. Він в цей час був розколотий між консерваторами – москвофілами, які чекали допомоги від царської Росії, та радикалами – народовцями, що розраховували на власні сили. Надзвичайно важливе значення для справи єднання наддніпрянських і галицьких культурно-політичних сил мав переїзд до Львова учня В. Антоновича – М. Грушевського, який у 1894 р. був завідувачем кафедри української історії в місцевому університеті. При найтіснішій співпраці з І. Франком та багатьма галицькими та наддніпрянськими вченими він організував у НТШ широкомасштабну дослідницьку роботу. Під час головування М. Грушевського (1897–1913 рр.) товариство видало 120 томів "Записок НТШ", 59 випусків "Хроніки НТШ". Археографічна комісія НТШ опублікувала "Джерела до історії України-Руси", "Українсько-Руський Архів", "Збірку актів до історії суспільно-політичних та господарських відносин в Західній Україні". Безперечно, своєю працею М. Грушевський вирішив головне завдання української історіографії – створення наукової концепції історії українського народу. Цим учений вказував на перспективу його національно-визвольної боротьби [30].

Виходячи з цього констатуємо: галицький національно-культурний рух в XIX ст. мав тривалу і нелегку історію. Він формувался у дуже складних умовах. Тому для адекватного розуміння атмосфери, в якій відбувався цей рух, і як формувалася українська ідентичність, необхідно було бодай в загальних рисах охарактеризувати політичне, громадське і культурне життя Галичини [31].

Історія Австро-Угорщини була й залишається для багатьох дослідників об'єктом особливої уваги та джерелом постійних наукових дискусій і суперечок. Серед складних проблем історичного минулого Австро-Угорської імперії чи не найбільший інтерес для істориків представляють питання формування мережі та функціонування її залізниць [32].

Питання розвитку економіки Галичини, Буковини та Закарпаття австро-угорського періоду до цих пір вивчено недостатньо. А поміж цим, приватні локальні залізниці названих територій відігравали особливо важливу роль в економіці Австро-Угорщини. Перед Першою світовою війною на долю приватних локальних залізниць західноукраїнських земель припадала третина їх діючої мережі, вантажних і пасажирських перевезень. Залізничне будівництво велося в основному акціонерними залізничними товариствами.

Вивчення цієї важливої галузі тогочасного капіталістичного виробництва необхідне для з'ясування основних напрямків розвитку економіки на Західно-українських землях у складі Австро-Угорщини у другій половині XIX ст.

Список використаних джерел

1. Зозуляк В. П. Історія українських залізниць / В.П. Зозуляк, В.І. Пасічник // Залізничний транспорт України. – № 4. – 2001. С. 29–31; Львівська залізниця. Історія і сучасність. – Львів: Центр Європи, 1996. – 175 с.
2. Hudeczek K. Osterreichische Handelspolitik im Vormarx 1815–1848 / K. Hudeczek. – Wien, 1918. – 154 s.; Einige Daten zur wirtschaftlichen Entwicklung Osterreich-Ungarns in den letzten 50 Jahren. – Wien, 1914. – S. 1–84.
3. Австро-Венгрия: интеграционные процессы и национальная специфика. – М.: ИСБ РАН, 1997. – 318 с.
4. Австро-Венгрия. Военно-статистическое обозрение восточных областей: Часть 1. Галицкая область. – СПб., 1899. – С.269.
5. Богатчук С.С. Залізничний транспорт України у другій половині XIX – на початку XX ст. (соціально-економічний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. 07.00.01 "Історія України" / Богатчук С.С. – К., 2000. – 16 с.
6. Грушевський М. Ілюстрована історія України / Репринт. Відтворення вид. 1913 р. / Михайло Грушевський. – К.: ІСЕ. – Україна, 1990. – 526 с.
7. Збірник наукових праць і матеріалів Міжнародної ювілейної конференції присвяченої 125-річчю від дня народження Михайла Грушевського. НТШ, Українське Історичне Товариство. – Львів, 1994. – 457 с.
8. Франко І. Провідні ідеї й епізоди / Франко І. // Молода Україна. – 1910. – Ч. 1.
9. Левицький К. Історія політичної думки галицьких

українців 1848–1914: На підставі споминів / Левицький К. – Львів: НТШ, 1926. – Т. 1. – 436 с.; 1927. – Т. 2. – 736 с. 10. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ ст.: Нариси історії / Гунчак Т. – Либідь, 1993. – 288 с. 11. Гербільський Г. Передова суспільна думка в Галичині / Гербільський Г. – Львів, 1959. – 160 с. 12. Грещук Г. Так поставало Тернопілля / Г. Грещук. – Тернопіль: Свобода, 2001. – 122 с. 13. Охрімович Ю. Розвиток української національно-політичної думки / Ю. Охрімович. – Київ-Львів, 1952. – 120 с. 14. Охрімович Ю. Пластова й громадянська робота / Ю. Охрімович // Пластовий шлях. – Львів, 1951. 15. Барвінський О. З життя нашого духовенства в 1-й половині ХІХ ст. / О. Барвінський // Нива. – 1926. – Ч. 2. – С. 12–15. 16. Барвінський О. З життя нашого духовенства в 1-й половині ХІХ ст. / О. Барвінський // Нива. – 1926. – Ч. 4. – С. 52–59. 17. Фіцалович Ю. Українське духовенство в Теребовлянщині / Ю. Фіцалович // Теребовлянщина в спогадах емігрантів. Кн. 1-а / [Упоряд. Б.Мельничук, Г.Миколаєнко, Г.Цубера. Передрук з діасп. видвидань]. – Тернопіль, 1993. – С. 110–120. 18. Гербільський Г. Передова суспільна думка в Галичині / Г. Гербільський. – Львів, 1959. – 160 с. 19. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії / М. Кугутяк. – І.-Франківськ, 1993. – 200 с. 20. Дорошенко В. Українознавство в Росії: Новітні часи / В. Дорошенко. – Відень, 1916. – 224 с. 21. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії / Кугутяк М. – І.-Франківськ, 1993. – 200 с. 22. Програма Русько-української радикальної партії // Народ. – 1890. – № 10. – жовт. 23. Бачинський Ю. Україна ігредента / Юліан Бачинський. – Львів, 1895; перевид.: Берлін, 1924. – 222 с.; перевид. К., 1989. Т. 1. – 510 с. 24. Бачинський Ю. Україна ігредента. – Львів, 1895; перевид.: Берлін, 1924. – 222 с.; перевид. К., 1989. Т. 1. – 510 с. 25. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914: На підставі споминів / К. Левицький. – Львів: НТШ, 1926. – Т. 1. – 436 с.; 1927. – Т. 2. – 736 с. 26. Вирост Й. Національна самосвідомість, проблеми визначення і аналізу / Й. Вирост // Філософська і соціологічна думка. – 1990. – № 7. – С. 64. 27. Калинович І. Що робити по читальнях "Просвіти"? (1924): Програма, події, календар освітньої праці / І. Калинович. – Львів: Просвіта, 1924. – 29 с. 28. Макарчук С. Етно-соціальне розвиток і національні відносини на західноукраїнських землях в період імперіалізму / С. Макарчук. – К.: Вищ. шк., 1983. – 255 с. 29. Книш З. При джерелах українського організованого руху / З. Книш. – Торонто: Срібна сурма, 1970. – 188 с. 30. Дерев'янчук С. До історії створення шляхів сполучення на теренах України / С. Дерев'янчук // Історія української науки на межі тисячоліть. – 2002. – Вип. 8. – С. 95–104. 31. Мазурок О. С. Економічні зв'язки Східної Галичини, Північної Буковини і Закарпаття з Україною й Росією в другій половині ХІХ ст. / О. С. Мазурок. – Ужгород, 1971. – 27 с. 32. Лазечко П. В. Стратегія залізничних шляхів і його вплив на соціально-економічне розвиток Східної Галичини. – Львів, 1990 / Лазечко П. – 16 с.

Марія Панюс

ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ СИТУАЦИЯ В ГАЛИЧИНЕ ВО ВРЕМЕНА СТРОИТЕЛЬСТВА ЖЕЛЕЗНЫХ ДОРОГ АВСТРО-ВЕНГРИИ.

В статье раскрываются главные аспекты влияния строительства и эксплуатация железнодорожных колий Австро-Венгерской монархией на общественно-политическую ситуацию в Галичине во второй половине XIX ст., когда промышленность Галичины была слабо развита по сравнению с другими провинциями империи.

Ключевые слова: железная дорога, Австро-Венгерская монархия, Галичина, общественно-политическую ситуацию, строительство.

Marija Panyus

THE INFLUENCE OF RAILWAY CONSTRUCTION BY AUSTRIA-HUNGARIAN MONARCHY ON THE SOCIAL AND POLITICAL SITUATION IN GALYCHYNA

The article represents the main aspects of construction influence and exploitation of railway tracks by Austria-Hungarian monarchy on the social and political situation in Galychyna in the second half of 19 century. At that period the industry of Galychyna was undeveloped in comparison with other provinces of Austria-Hungarian monarchy.

Key words: railway, tracks, Austria-Hungarian monarchy, Ukraine, Galychyna, sozial and political situation, self-consciousness.